

KAPALI AİLE EKONOMİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ:
İKTİSAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME*

Yrd. Doç. Dr. Barış AYTEKİN¹

Prof. Dr. İrfan KALAYCI²

ÖZET

Halk kültürünün değişim sürecinde iktisadi faktörlerin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. İktisadi faktörler çoğu zaman üretim, tüketim, yaşam biçimi vb birçok alanda güçlü bir belirleyici olduğu için, toplumun bir anlamda en atomik birimi/hammaddesi olarak 'aile'nin inşa edilmesinde de güçlü bir rol sahibi olmaktadır. Bu süreç özellikle uzun dönemi de kapsayan iktisat tarihi penceresinden bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Üretim süreçleri açısından bağımsız üretim, feodalizm, kapitalizm vb iktisadi aşamalar, halk kültürünün doğumu açısından temel dinamiklerini etkilerken; Aile ekonomisinin yapısı da sürekli değişmektedir. Çalışmanın amacı ekonomi-kültür ilişkisinden hareket edilerek bu sürecin daha iyi anlaşılmasına yönelik olmaktadır. Bu açıdan aile içindeki ilişkiler, görev paylaşımı, sorumluluklar, statü/değer yapısı, özgürlük boyutu vb unsurlar değişen iktisadi koşullarda yeniden belirlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile Ekonomisi, İktisat Sosyolojisi, İktisat Tarihi, Üretim Süreçleri, Ekonomi-Kültür İlişkisi

TRANSITION OF CLOSED FAMILY ECONOMY:
EVALUATION OF ECONOMIC SOCIOLOGY

ABSTRACT

There is an important weight of the economic factors in the process of change of folk culture. Since economic factors are often a powerful determinant in many areas such as production, consumption, lifestyle, etc., the society has a strong role in building 'family' as the most atomic unit / raw material in a sense. This process will be better understood, particularly from the economic history window, which covers the long run. In terms of production processes, independent stages such as independent production, feudalism, capitalism, etc. affect the basic dynamics of the birth of folk culture; The structure of the family economy is also constantly

* Bu makale, 25- 27 Mart 2016 tarihlerinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Trakya Üniversitesi ve Motif Vakfı işbirliğinde düzenlenen "Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu"nda, Prof Dr. İrfan KALAYCI ile birlikte hazırlanıp sunulan bildirinin geliştirilmiş biçimidir.

¹ Kırklareli Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, baytek02@gmail.com

² İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, irfan.kalayci@inonu.edu.tr

changing. The aim of the study is to understand this process better by acting from the economic-cultural relation. In this respect, the elements within the family, such as duty sharing, responsibilities, status / value structure, freedom dimension, etc., are redefined in changing economic

Keywords: Family Economics, Economics Sociology, History of Economics, Production Processes, Economy-Culture Relationship

GİRİŞ

Ailenin tanımı/fonksiyonu modern kültürle birlikte sürekli değişmektedir. Geniş aile yapısı, küreselleşmenin kır-kent yapısında yol açtığı değişim, ekonomik koşullar vb faktörler sonucu ortadan kalkarken; aile kültürü ve ailenin kendi içinde üretim ve tüketim özelliklerini vurgulayan aile ekonomisi de bu süreçte önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Özellikle küreselleşmenin sanayileşme-göç-kentleşme dinamikleri de bu dönüşümü etkilemektedir.

Bu açıdan aile toplumun iktisadi, kültürel,siyasal kurum ve süreçlerine etki ederken, onlardaki değişikliklerden de etkilenir ve o değişikliklere kendisini uyarlar.³

Çocuk ve yaşlı bağımlılık oranında kentleşme hızına bağlı olarak ortaya çıkan değişme, üretimde uzmanlaşmanın artması sonucunda aile içi kapalı ekonominin iktisadi fonksiyonunu kaybetmesi, geleneksel yapıyı vurgulayan sektör olarak tarımın üretimde katma değerini kaybetmesi sonucu bu sektörden sanayi ve hizmetler sektörüne doğru olan bir yöneliş sadece ‘aile ekonomisi’ni değil ‘aile’nin sosyokültürel yapısını da dönüştürmüştür.

GITTINS⁴ tek tip bir aileden söz etmenin tamamen yanıltıcı olduğunu vurgulamaktadır. Bireylerin ekonomik kaynaklara, işe, beceriye, zamana ve yere erişebilirlikleri farklı olduğundan ailelerinde organizasyonu ve yapısı farklı olmak zorundadır. Dahası bireylerde süreç içinde sürekli değiştiklerinden aile de sürekli değişim halindedir.

Aile kurumunun yaşadığı değişim iktisadi faktörlere bağlı olmaktadır. Üretim süreci toplumsal işbölümünün yapısını etkilerken, aile ekonomisinin yapısı de sürekli değişmektedir. Üretimde uzmanlaşmanın az olduğu dönemlerde aile ekonomisi geniş alanı kapsarken, yüksek derecede bir uzmanlaşmanın en önemli çıktısı ise aile ekonomisinin çok sınırlı bir alana geri çekilmesi olmaktadır. Bunun sonucunda aile içinde birlikte üretmek/tüketmek gibi kapalı bir ekonomi (aynı zamanda kültür boyutu) yerini birlikte üretimin ve tüketimin parçalanması, sorumlulukların ve paylaşımın azalması, yabancılaşma vb dinamiklerin belirlediği dışa açık ancak mutsuz ve dışa bağımlı/özgür olmayan bir ekonomik yapıya dönüşmektedir.

Tarım toplumunda aile daha çok üretici bir birim olarak rol yaparken sanayi toplumuna geçişle birlikte tüketici rolü ön plana çıkmaya başlamış ve ekonomik olarak üretim fonksiyonu

³ÇARKOĞLU, Ali ve KALAYCIOĞLU, Ersin. “Türkiye’de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet” <http://docplayer.biz.tr/3068295-Turkiye-de-aile-ds-ve-toplumsal-cinsiyet.html>, 2013

⁴ GITTINS, Diana, “Aile Sorgulanıyor”, Çev: Tuna Erdem, Pencere Yayınları, 1991, s.158

aile içerisinde azalmış ve aile dışına kaymıştır. Gücümüzde de aile geçmişte olduğu gibi önemli bir ekonomik birimdir. Ancak, geçmişte olduğu gibi aile, aile içi ekonomik üretim ve tüketim birimi olmayıp, tam aksine toplumun ekonomik yapısını yüksek yaptırım gücü ile yönlendirici, planlayıcı, bir fonksiyona sahiptir. Ailenin ekonomik açıdan incelenmesi de oldukça yenidir. Bu konuda başlıca üç farklı yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar neoklasik yaklaşım, kurumsalcı ve feminist yaklaşım ile pazarlık gücü modelidir. Her üç yaklaşımda ailenin önemli bir ekonomik birim olduğu üzerinde birleşmektedirler.⁵

Diğer yandan kent yaşam biçimiyle özdeşleşme anlamındaki kültürel olgunun, (kentlileşmenin) temel öğeleri vurgulanmalıdır. Bu doğrultuda ailenin biçimsel olarak küçülmesi, akrabalık ilişkilerinin göreceli olarak zayıflaması, kadının aile içindeki rolünün değişmesi ve belli oranda da olsa ekonomik bağımsızlığını elde etmesi öne çıkmaktadır. Ayrıca ailenin kimi temel fonksiyonlarının toplumsal kurumlara devredilmesi, tüketim harcamalarının artması, geleneksel iş ve boş zaman değerlendirme alışkanlıklarıyla komşuluk ilişkileri, dinlenme, benzer alanlardaki tutum ve davranışları şeklinde özetlenebilir.⁶

Bu gelişmelerin sonucunda Ailenin gereksizliğine işaret eden görüşler ortaya çıkmıştır. Kongar⁷ Weber'in "endüstrileşen bir toplumda bürokratik örgütlerin toplum içindeki her türlü fonksiyonu aileden daha başarılı bir şekilde yerine getireceklerini tezini" buna örnek göstermektedir. Bu görüşün yanında bir başka yaklaşım, endüstrileşme sonunda bürokratik örgütlerin, ailenin fonksiyonlarını (ister daha iyi isterse daha kötü bir şekilde yerine getirsinler) kaçınılmaz olarak devraldığı vurgusudur.

Bu düşünceler, büyük ölçüde 'aile'nin birlikteliğini artıran kapalı ekonomik fonksiyonunun azalmasıyla da ilişkili olmaktadır. Birlikte üretim ve/veya tüketim olanaklarını kaybeden bu toplumsal birim, bu yapıyı güçlendirecek ortak alanlarını da başka kurumlara devretmekte bunun sonucunda zayıflamaktadır.

Bürokratik örgütler bu açıdan eğitimden sağlık kurumlarına; sosyal veya korunma güvenliğinden, adalet kurumlarına kadar, ailenin yapıtaşlarını bir şekilde parçalamaktadır. Bu dönüşümün başlangıç noktası ise ailenin ekonomik faaliyet alanının parçalanması olmaktadır. Ekonomik özgürlüğünün kaybolması (bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği kapalı aile ekonomisinin ortadan kalkması) sosyal alana yönelik yapının da ortadan kalkmasına öncülük etmektedir.

⁵ AÖF Aile Ekonomisi, Açık öğretim Ders Kitabı, <http://notoku.com/aile-ekonomisinde-refahintanımı/#ixzz4292bTPna>, 2016.

⁶ YAHYAGİL, Mehmet, "Kentlerin Kültürün Gelişimine Etkileri", Sosyoloji Konferansları, İ.Ü.İ.F., İstanbul, 25.Kitap, 1998, ss.105-120

⁷ KONGAR, Emre, "İzmir'de Kentsel Aile", Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, A-3, Ankara, 1972, s.5

1. EKONOMİ-KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ VE İKTİSAT SOSYOLOJİ/TARİHİ AÇISINDAN AİLE EKONOMİSİ

Toplumların kültürel yaşamı ekonomi ile daima çift yönlü bir ilişki içinde olmuştur. Ekonomiyi en basit anlamda yaşamın sürdürülebilmesinde maddi anlamdaki çabaların bir bütünü olarak tanımlarsak, bu uğraşı dönemi aynı zamanda kültürel algıların ve altyapının oluş/turulması ile birlikte tamamlanmaktadır.

Tarihsel süreç içinde oluşan kültürel yapı, ekonomik yaşamın aynada yansıyan bir yüzü olurken, iktisadi yapının oluşma sürecinde aynada yansımayan ekonomik yüzünü ise tamamlamaktadır.

Diğer yandan ekonomi-kültür etkileşiminde özellikle Frankfurt Okulu değerli düşünceler sunmaktadır. Frankfurt Okulu ekonominin belirleyiciliğine bağlı olarak kültüre önemli bir yer vermektedir. Kültür, toplumsal bütünleşmenin yanı sıra değişim ve çözülmeye de eğilim gösteren tüm etkenleri kapsayan hacimli bir kavram olarak kabul görmektedir.⁸

Yelken'e⁹ göre ise ekonomi biliminin temeli sayılabilecek iktisadi faaliyet ve buna bağlı olarak gelişen diğer kavramlar (üretim-dağıtım, tüketim, değişim, piyasa, pazar) aynı zamanda sosyolojik özellik göstererek toplumsal eylem süreçleri içerisinde varlık gösterirler. Bu açıdan ailenin ekonomik fonksiyonu, onun sosyal yapısını büyük ölçüde belirlediği gibi aynı zamanda ailenin tanımını da etkileyen önemli bir faktör olmaktadır.

Örneğin Batıda doğurganlık oranlarının düşüşü de hâkim sanayi teknolojisinin ve örgütlerin kompleksliğinin çocuk emeğinden faydalanamaz duruma gelmesinden sonra olmuştur. İngiltere 1880'lerden sonra bu seviyeye ulaşmış, çocuk emeği reddedilmiş ve 1910'da da çocuk emeğini yasaklayan kanunlar çıkmıştır.¹⁰

Bougle¹¹ ailenin ekonomik ve toplumsal kurum olarak iktisat tarihi açısından dönüşümünü; kapalı aile ekonomisi, şehir ekonomik evresi ve ulusal ekonomi evresi olarak üçe ayırmıştır. Kişisel üretimin egemen olduğu, ticaret mekanizmasının olmadığı, üretilen malların üretildikleri yerde tüketildiği dönem “kapalı aile ekonomisi”; üretimin tüketiciye aracısız geçtiği alıcıya özgü üretimin olduğu tarihsel dönem “şehir ekonomik evresi” ve malların üretimden önce farklı tutum testlerinden geçtiği aşama ise, “ulusal ekonomi evresi” olarak tanımlanmaktadır.

⁸ ŞAN, Mustafa Kemal ve HİRA, İsmail , “ Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi” (1999)

⁹ YELKEN, Ramazan., “Ekonomi Sosyolojisi Ders Notları”, Konya, 2014.

¹⁰ KIRAY, Mübeccel, “Toplumbilim Yazıları”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 7, 1982 Ankara, s.22

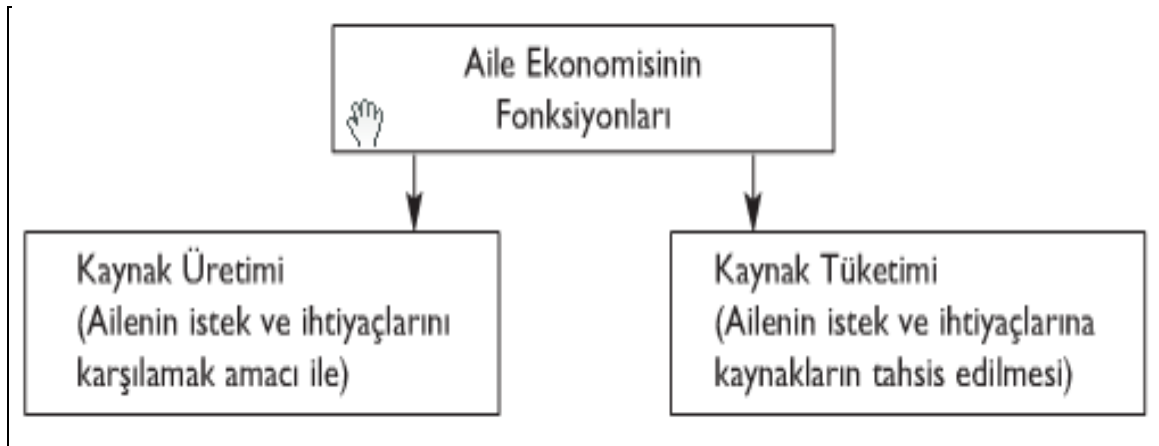
¹¹ BOUGLE, Celestin, “Sosyolojinin Unsurları”, (Çev. Kâzım Namı Duru), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s.402

Bu açıdan ekonominin tarihsel olarak geçirdiği aşamalar aile ekonomisinin dönüşümünü anlamak açısından vurgulanmalıdır. Temel olarak ekonomi belli başlı dört evreden geçmiştir:¹²

- ✚ Kapalı Aile Ekonomisi Mal ve hizmetler aile içinde hep birlikte üretilip tüketilir. Hem üretim hem de tüketim ortaklığı vardır.
- ✚ Şehir Ekonomisi Üretim ve tüketim işlemleri birbirinden ayrılmıştır. Mübadele ve işbölümü vardır. Cins, kalite ve fiyat belli standartlara bağlanmıştır ve esnaf kuruluşları şeklinde örgütlenen Loncalar tarafından sıkı bir denetime tutulmuşlardır.
- ✚ Ulusal Ekonomi Dönemi Ticaret malı üretimine dayanır. Üretimin hedefi satış ve kâr elde etmektir. İleri boyutta işbölümü vardır. Sermaye doğmuştur.
- ✚ Uluslar Arası Ekonomi Ekonomik ilişkiler ortamı, uluslar arası boyuta ulaşmıştır. İthalat ve ihracat önemli bir konumda ortaya çıkmıştır.

Ailenin varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. İstek ve ihtiyaçların karşılanabilmesi için aile kaynak üretmek ve de bu kaynakları çeşitli ihtiyaç alanlarına tahsis etmek yani tüketmek durumunda olmaktadır. Görüldüğü gibi aile ekonomisinin fonksiyonları üretim ve tüketim olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır:¹³

Şema 1: Kapalı Aile Ekonomisinin Fonksiyonları

Gerçekte de bir toplumun temel taşı olarak kabul edilen aile ekonomik bakımdan son derece güçlü bir birimdir. Toplumun ekonomik yapısını yönlendirici bir rol oynamaktadır. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte ailenin yüklendiği ekonomik fonksiyonlarda da değişimler olmuştur. Burada özellikle şu konuyu vurgulamak gerekir. Her toplumda her dönemde ve her koşulda aile mutlaka vardır. Yine aile her durumda, her toplumda her dönemde toplumun vazgeçilmez bir kurumu olmuş ve çok önemli roller yüklenmiştir.¹⁴

¹² AYDIN, Mustafa, "Kurumlar Sosyolojisi", Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s. 13.

¹³ AÖF, 2016.

¹⁴ AÖF, 2016.

Kongar¹⁵ geleneksel ailenin bazı fonksiyonlarını vurgulamaktadır. Kapalı aile modeli bu açıdan, toplumda borç almak bakımından sadece yakın akrabalara güvenilebileceğinden sermaye sağlanması yönünden ilk kaynağı ortaya koyar. Toplumdaki üretimden, siyasal etkinliklere kadar hemen her fonksiyon bu aile modeli tarafından yerine getirildiğinden fonksiyonel yönden vazgeçilmez bir niteliğe sahiptir.

Kapalı aile modeli bu açıdan dışa bağımlılığı azaltarak, ekonomik faaliyetler için gerekli olan tasarrufun aracısız bir şekilde karşılıklı olarak paylaşıldığı ve aracı kurum maliyetlerinin olmaması açısından daha kolay bir girişimcilik faaliyeti olanağı sunmaktadır.

Diğer yandan geleneksel aile endüstrileşen kentsel bölgelerde, köyden kente gelenler için bir uyum ortamı olmaktadır. Ancak geleneksel toplumlardaki bürokratik örgütlerin sayısı ve kapsamı da çok geniş olmadığından ve toplumsal amaçların yerine getirilmesi bakımından toplum, aileye, bürokratik örgütlere verdiğiinden daha büyük bir değer verdiğiinden, bürokratik örgütlerle bir arada yaşama kapasitesi de söz konusu olmamaktadır.¹⁶

Aile ekonomisinin üretim fonksiyonu toplumların yapısı, ailenin yaşam dönemleri, toplumun içinde yaşadığı çağ (Tarım, Endüstri, Bilgi) vb. durumlara göre değişiklik göstermektedir. Kapalı aile ekonomisinde her ihtiyacını kendi üretimleri ile karşılamakta iken, endüstri toplumlarında aile ürettiklerini paraya transfer etmekte, ihtiyaçlarını para ödeyerek karşılamayı tercih etmekte ya da buna zorlanmaktadır.¹⁷

Bu nedenle toplumsal değişme (örneğin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş) özellikle is hayatındaki değişmelerle birlikte, toplumsal cinsiyet rollerini değiştirir. Değişen toplumsal cinsiyet rolleri aile kurma konusundaki zamanlamayı etkiler.¹⁸

Örneğin Ortaçağda ve birçokları için modem dönemin ortalarına kadar üretim ve tüketim ayrılmaz biçimde bağıntılıydı. Kadınlar şimdiki gibi ücret almadan çocuk yetiştirir, yemek pişirir ve çamaşır yıkardı. Ama aynı zamanda fırıncılık yapar, içki yapar, kümes hayvanlarına bakar, çeşitli zanaatlarda uğraşır, süt ürünleri üretir, yün eğirir ve örgü örerlerdi. Bütün bu işler hanchalkının yaşamı için bir gerekliliktir. Eğer herhangi bir artık varsa pazarda satılabilirdi ama genelde ailedeki tüm bireylerin kullanımı ve tüketimi için üretilirlerdi.¹⁹

Bu açıdan kapalı aile ekonomisi, üretim tarihi açısından sanayileşmenin önemli bir kavramı olarak “emeğin kendi kendine yabancılaşması” sorununun olmadığı bir yapıyı vurgulaması açısından öne çıkmaktadır. Üretim faktörü olarak emek bu durumda, yüksek düzeyde uzmanlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan, üretimden soyutlanarak onun bir parçası olma ve aynı işi sürekli yapmanın neden olacağı parçalanmışlık sorununun yaşanmadığı bir durumu vurgulamaktadır.

¹⁵ KONGAR, 1972, s.5

¹⁶ KONGAR, 1972, s.14.

¹⁷ AÖF, 2016.

¹⁸ ÇARKOĞLU, ve KALAYCIOĞLU, 2013, s.5.

¹⁹ GITTINS, 1991, s.112

Diğer yandan tarım toplumundan sanayi toplumuna giderek bilgi toplumuna geçişle birlikte ailenin her türlü ihtiyacını kendisinin üretmesi kendi kendine yeterli olması dönemi de bitmiştir. Aile artık iş gücünü dışarıda harcayan, uzmanlaştığı alanda dışarıda çalışarak bir ücret elde eden ve kendi ihtiyacı olan başta yaşaması için mutlak gerekli ihtiyaçları olmak üzere birçok şeyi ücreti karşılığında satın alan bir kimliğe bürünmüştür.²⁰

Bu dönüşüm sonucunda Burnham ve Theodore'nin²¹ de vurguladığı gibi günümüzde “ev-işi” endüstrisinin gelişmesi yakın gelecekte de sürecektir. Evde yaşlı bakımı ihtiyacı, yaşlanan nüfusla birlikte nedeniyle hızla artmaya devam edecektir.

Günümüzde aileler evde son derece sınırlı bir üretim yapmaktadırlar. Bu çok sınırlı üretim ise yeni teknolojilerin gelişmesinin kaynağı olmaktadır. Çünkü günümüzde ailede yapılan üretim piyasanın kendisine sunmadığı özel ürünlerdir. Bu özel ürünler aile içerisinde tamamen kişiye özel olarak planlanmakta ve üretilmektedir. Zaman içerisinde bu ürünün de teknolojisi gelişmekte ve nihayet sanayileşmektedir.²²

Çetinkaya'ya²³ göre üretim teknolojilerindeki gelişmeler, orta sınıfın yaşam standartlarındaki iyileşme ve uygulanan yeni tekniklerin yoğun üretime imkân sağlamasıyla birlikte kitle tüketimi hız kazandı. Bu açıdan işçilerin kapitalizmin işleyişine sadece emekleriyle değil tüketim kapasiteleriyle de katılmaları Fordist ekonominin temel hedeflerinden olmakta bunun sonucunda çeşitli tüketim mallarından daha fazla sayıda üretilirken, geniş kitlelere de yayılmaktadır.

Kongar²⁴ endüstrileşme amacı doğrultusunda kapalı aile ekonomisi için bazı engelleri vurgulamaktadır:

- ✚ Geleneksel aile, kişisel katkıları ne olursa olsun bütün üyelerine yiyecek ve barınak sağlar. Bu sebepten her birey aynı sosyal sigorta sisteminden yararlanırlar. Bu durum ise bireylerin çalışma arzusunu ve sosyal adaleti önler.
- ✚ Çalışarak para kazanan üyelerin, kazançlarını bütün aile üyelerinin yararına birleştirmeleri beklendiğinden, kişisel özgürlük kısıtlanır. Üyelerin meslekler ve statüleri de ailece tespit edildiğinden, toplumsal hareketlilik önlenir.
- ✚ Ailenin yaşama yeri de aile tarafından saptandığından coğrafi hareketlilik de önlenmiş olur. Ayrıca aileye olan bağlılık ve

²⁰ AÖF, 2016.

²¹ BURNHAM, Linda ve THEODERE, Nik, “Home Economics: The Invisible and Unregulated World of Domestic Work”, National Domestic Workers Alliance New York, NY, 2012, s.40

²² AÖF, 2016.

²³ ÇETİNKAYA, Murat, “Tüketim Çağında Estetik“, Köprü Dergisi, Güzellik Felsefesi: Estetik , 71.sayı, 2000, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Sayi&SayiNo=71>

²⁴ KONGAR, 1972, s.14.

zorunluluklar her türlü bağılılığın ve sadakatin üzerindedir. Bireylerin sahip oldukları değerleri aile saptar. Bu ise değişmeyi önler.

Kapalı aile ekonomisi, bütün sonuçları birlikte düşünüldüğünde sosyokültürel yapının da iktisadi faktörlere büyük ölçüde bağlı olduğunu göstermektedir. Birlikte üretim ve tüketim yapısı, kültürel yapının ve davranışların da belirlenme sürecidir.

Ancak Çataloluk'un²⁵ da ifade ettiği gibi kültür, çok basit olduğu kadar aynı zamanda tanımlanması da bir o kadar zor bir kavramdır. Çünkü kültür, hem çok geniş kapsamlı hem de en az netlikle bilinen bir kavram olmaktadır.

2. BÜYÜYEN EKONOMİDE KÜÇÜLEN AİLE: ÜRETİMDE UZMANLAŞMA SONUCU KAPALI AİLE EKONOMİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Büyüyen ekonomi aynı zamanda küçülen (çekirdekleyen) aile olmaktadır. Ekonomik yapıda uzmanlaşmanın en önemli sonucu kapalı aile ekonomisinin parçalanarak, ortak üretim ve tüketim alanının ortadan kalkması olmaktadır.

Bunun sonucunda aile içinde birlikte üretmek/tüketmek gibi kapalı bir ekonomi (aynı zamanda kültür boyutu) yerini birlikte üretimin ve tüketimin parçalanması, sorumlulukların ve paylaşımın azalması, yabancılaşma vb dinamiklerin belirlediği dışa açık ancak mutsuz ve dışa bağımlı/özgür olmayan bir ekonomik yapıya dönüşmektedir. Kapalı aile ekonomisi bu dönüşümde yerini üretimin ve büyük ölçüde tüketimin aile dışında gerçekleştirildiği bir yapıya terk eder.

Kongar'ın²⁶ da vurguladığı gibi geleneksel aileye karşılık, modern toplumlarda aile tipi çekirdek aile olarak belirlenir. Bunun sonucunda aile daha çok eşler arasında psikolojik dengenin sağlanması olarak özetlenecek bir sosyokültürel değişime uğramaktadır. Aile, yardım için akrabalarına güvenemez. Akrabalar da aileden yardım beklemez. Bu nedenle karşılıklı zorunluluklar azdır. Böylece ailenin konut yeri akrabaların oturduğu yerle bağımlı değildir. Bu ise akrabalarla toplumsal etkileşimin derecesini azaltarak ailenin bağımsızlığını destekler. Çekirdek ailede evlenme yaşı da geleneksel aileden farklıdır. Endüstriyel toplumda meslek sahibi olabilmek için hayli uzun zaman gerekir.

Üretim ilişkilerinin aileye etkisi bütün endüstrileşen ülkelerde benzer özellik taşır. Kadının ekonomik bağımsızlığı bu değişimde en önemli rollerden birini oynar. Bir yandan endüstrileşmenin gerekleri, ailenin eğitim, sosyal güvenlik gibi fonksiyonlarını bürokratik örgütlere devrederken, öte yandan yalılara ve çocuklara sağlanan hizmetler ve kadınların

²⁵ ÇATALOLUK, Cuma, "Mali Sosyalleşme ve Kültür İlişkisi", Sosyal Gelişim Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 1,2000, s.103

²⁶ KONGAR, 1972, s.15.

ekonomik bağımsızlıklarını kazanması ailenin yapısını da etkilemekte, ailenin küçülmesine ve aile bağlarının zayıflamasına doğru bir eğilim meydana getirmektedir.²⁷

Evlilik yaşının yükselmesi ve evli olanların toplam nüfus içindeki oranının düşmesi yanında doğurganlık oranının azalması ailenin de giderek küçülmesiyle sonuçlanmıştır. Küreselleşmenin hedefleri büyük olmasına rağmen (dev şirketler, çok güçlü iletişim araçları, ulaşım kapasitesinde büyük artışlar) aile küçüktür artık. Bu dönüşüm gelişmekte olan ülkeler için daha önemli olmaktadır. Çünkü yaşanan sadece ekonomik dönüşüm olmamakta, sosyokültürel yapı da hızla değişmek zorunda kalmaktadır. Bunun sonuçları ise çoğu zaman olumsuz olmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kapalı aile ekonomisi, bütün sonuçları birlikte düşünüldüğünde sosyokültürel yapının da iktisadi faktörlere büyük ölçüde bağlı olduğunu göstermektedir. Birlikte üretim ve tüketim yapısı, kültürel yapının ve davranışların da belirlenme sürecidir. Toplumların kültürel yaşamı ekonomi ile daima çift yönlü bir ilişki içinde olmuştur. Ekonomiyi en basit anlamda yaşamın sürdürülebilmesinde maddi anlamdaki çabaların bir bütünü olarak tanımlarsak, bu uğraşı dönemi aynı zamanda kültürel algıların ve altyapının oluş/turulması ile birlikte tamamlanmaktadır.

Birlikte üretim ve/veya tüketim olanaklarını kaybeden bu toplumsal birim, bu yapıyı güçlendirecek ortak alanlarını da başka kurumlara devretmekte bunun sonucunda zayıflamaktadır. Bürokratik örgütler bu açıdan eğitimden sağlık kurumlarına; sosyal veya korunma güvenliğinden, adalet kurumlarına kadar, ailenin yapıtaşlarını bir şekilde parçalamaktadır.

Büyüyen ekonomi aynı zamanda küçülen (çekirdekleşen) aile olmaktadır. Ekonomik yapıda uzmanlaşmanın en önemli sonucu kapalı aile ekonomisinin parçalanarak, ortak üretim ve tüketim alanının ortadan kalkması olmaktadır. Bunun sonucunda aile içinde birlikte üretmek/tüketmek gibi kapalı bir ekonomi (aynı zamanda kültür boyutu) yerini birlikte üretimin ve tüketimin parçalanması, sorumlulukların ve paylaşımın azalması, yabancılaşma vb dinamiklerin belirlediği dışa açık ancak mutsuz ve dışa bağımlı/özgür olmayan bir ekonomik yapıya dönüşmektedir.

Bu dönüşümün başlangıç noktası ise ailenin ekonomik faaliyet alanının parçalanması olmaktadır. Ekonomik özgürlüğünün kaybolması (bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği kapalı aile ekonomisinin ortadan kalkması) sosyal alana yönelik yapının da ortadan kalkmasına öncülük etmektedir.

²⁷ KONGAR, 1972, s.7.

KAYNAKÇA:

AÖF, “Aile Ekonomisi, Açık öğretim Ders Kitabı”, <http://notoku.com/aile-ekonomisinde-refahin-tanimi/#ixzz4292bTPna>, 2016, (et: 20.08.2017).

AYDIN, Mustafa, “Kurumlar Sosyolojisi”, 1.Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2000.

BOUGLE, Celestin, “Sosyolojinin Unsurları”, (Çev. Kâzım Namı Duru), 1.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1964.

BURNHAM, Linda ve THEODERE, Nik, “Home Economics: The Invisible and Unregulated World of Domestic Work”, National Domestic Workers Alliance New York, NY, 2012.

ÇARKOĞLU, Ali ve KALAYCIOĞLU, Ersin. “Türkiye’de Aile, iş ve Toplumsal Cinsiyet” <http://docplayer.biz.tr/3068295-Turkiye-de-aile-ds-ve-toplumsal-cinsiyet.html>, 2013, (et: 20.08.2017).

ÇATALOLUK, Cuma, “Mali Sosyalleşme ve Kültür İlişkisi”, Sosyal Gelişim Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 1, s. 98-110.

ÇETİNKAYA, Murat. “Tüketim Çağında Estetik”, “Güzellik Felsefesi: Estetik”, Köprü Dergisi, 71.sayı, Yaz Dönemi, 2000.

GITTINS, Diana, “Aile Sorgulanıyor”, (Çev: Tuna Erdem), 1.Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul, 1991.

KIRAY, Mübeccel, “Toplumbilim Yazıları”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 7, Ankara, 1982

KONGAR, Emre, “İzmir’de Kentsel Aile”, 1.Baskı, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972.

ŞAN, Mustafa Kemal ve HİRA, İsmail, “Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi”, Sosyoloji Yazıları I, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2007.

YAHYAGİL, Mehmet, “Kentlerin Kültürün Gelişimine Etkileri”, (Sosyoloji Konferansları), 25.Kitap, İ.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul,1998.

YELKEN, Ramazan “Ekonomi Sosyolojisi Ders Notları”, <http://eski.bingol.edu.tr/media/261519/5ekonomikurumu.pdf>. (2014), (et: 20.05.2016).